

Nooit meer honger op de Oostvaardersplassen

De Oostvaardersplassen is een beschermd natuurgebied waarover de emoties inmiddels hoog oplopen. Door een strenge winter ontstond er in 2017 opnieuw een tekort aan gras waardoor vele grote grazers verhongerden. Met dit nare tafereel van bewust toegelaten dierenleed ontstond er verdeeldheid in de maatschappij: bijvoeren of niet? Als mens moet je toch zeker niet toekijken als je kan voorkomen dat een dier omkomt van de honger! Maar, klonk het aan de andere kant, moet de mens wel ingrijpen in de beschermde natuur? De dood is net zo goed een onderdeel van de natuur. Sommigen lieten hun mening duidelijk horen tijdens talkshows, anderen besloten extra voer persoonlijk bij de dieren te bezorgen. Dierenmis-handeling is verboden, maar wilde dieren voeren mag ook niet. Wat staat nu eigenlijk in de wet over deze dieren? Inmiddels is het alweer winter: de temperatuur daalt en voedsel wordt weer schaarser. Gaat het nu opnieuw mis? Wat is er eigenlijk tot nu toe aan gedaan om het dierenleed te stoppen? Of misschien nog wel belangrijker, valt dit in de toekomst te voorkomen?

Oorsprong

De Oostvaardersplassen hebben een bijzondere oorsprong; toen Zuidelijk Flevoland in 1969 drooggelegd werd, bleef er aan de noordkant een stuk natte grond over, waaruit een moeras van ongeveer 3600 hectare ontstond. In vergelijking met andere natuurgebieden zijn de Oostvaardersplassen dus heel jong. Juist dat maakt het tot een uitzonderlijk natuurgebied: de mens heeft de ontwikkeling van de natuurlijke kringlopen van het gebied op de voet kunnen volgen. Inmiddels leeft er een grote variatie aan flora en fauna in het gebied, met name de grote vogelkolonies en kuddes grote grazers maken het gebied uniek in zijn soort¹. Over de 'grote grazers', oftewel konikpaarden (fig.1), edelherten en heckrunderen, wordt al vele jaren door diverse partijen gediscussieerd en

ontstond eind 2017 grote ophef in de media wat tot de welbekende protesten leidde.

Wettelijke bescherming van de Oostvaardersplassen

De doelstelling van de Oostvaardersplassen is dat het natuurgebied een brede maatschappelijke waardering heeft met beheer van flora en fauna passend bij de gebiedsgrootte. Hierbij is dierenwelzijn gewaarborgd en is het aantal grote grazers in evenwicht met de ecologische draagkracht. De definitie die hierbij voor 'ecologische draagkracht' wordt gehanteerd is dat de aantallen worden bepaald door beschikbaarheid van voedsel, eventuele predatie en aanwezigheid van concurrenten¹. Dit klinkt natuurlijk mooi, maar de

Figuur 1: Twee konikpaarden gaan elkaar te lijf (bron: Staatsbosbeheer)

uitvoering hiervan blijkt tot op heden heel moeilijk. Om te begrijpen hoe de Oostvaardersplassen wettelijk beschermd worden, moet er zowel naar Europese wetgeving als nationale wetgeving gekeken worden.

m o e r a s -
ecosysteem met
vrij levende grote grazers.

Lisa Buren

Student Bachelor

Diergeneeskunde

Redactiecommissielid

Europese wetgeving

Het natuurgebied heeft een Europees diploma voor beschermd natuurgebied, waardoor de Oostvaardersplassen onderdeel zijn van de Natura 2000 doelstellingen voor natuurbeheer binnen de EU. De Oostvaardersplassen zijn in de eerste plaats een beschermd gebied voor vogels. De grote grazers, waarover de discussie is ontstaan, zijn hierbij enkel ondersteunend voor het ecosysteem. De manier waarop de Natura 2000 doelstellingen worden behaald is niet vastgelegd en dient een land dus zelf te bepalen^{1,2}. In 2015 is hier een plan voor vastgesteld binnen de bestaande wettelijke kaders³. Naast dit besluit staat het niet-wettelijk verplichte Managementplan van Staatsbosbeheer om het natuurgebied te laten ontwikkelen tot een natuurlijk

Nationale wetgeving

De Oostvaardersplassen zijn eigendom van Staatsbosbeheer en worden daarom ook door deze instantie beheerd. In december 2016 heeft de Rijksoverheid de verantwoordelijkheid voor het beheer van de Oostvaardersplassen overgedragen aan de provincie Flevoland^{1, 3, 4}. In navolging van de Europese wetgeving is op 8 februari 2017 is door de Provinciale Staten van Flevoland (de wetgevende macht van de provincie Flevoland) een initiatiefvoorstel aangenomen voor het beheer van de Oostvaardersplassen. Hierbij is het hoofddoel van het natuurgebied om te dienen als vogelnatuurreservaat en dient het beleid volgens de Natura 2000 doelstellingen geformuleerd te worden. Het gebied dient daarnaast als toeristische trekpleister te functioneren, waarbij de ecologische draagkracht van het gebied niet overschreden wordt en er rekening wordt gehouden met de gebiedsgrootte naast de uitbreiding van luchthaven Lelystad^{2, 5}. Als aanvulling hierop heeft de overeenkomst "Dierenwelzijn in de Oostvaardersplassen" van 7 december

2017 er toe geleid dat de Gedeputeerde Staten (de uitvoerende macht van de provincie Flevoland) bevoegd zijn om een beheerplan op te stellen aan de hand van het kader dat de Provinciale Staten met het initiatiefvoorstel van februari 2017 hebben vastgesteld. De staatssecretaris van Landbouw verleent hierbij medewerking wanneer nodig, bijvoorbeeld in de bekostiging vanuit het budget van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. De Gedeputeerde Staten zijn verantwoordelijk voor het beheer zoals uitgevoerd door Staatsbosbeheer en zien erop toe dat dit opgesteld wordt aan de hand van de bestaande wettelijke kaders³. De rol van Staatsbosbeheer is om hierbij onder andere het maatschappelijk debat te faciliteren. Hoe goed dat gegaan is, heeft men destijds in alle media kunnen terugzien. De ‘wel of niet bijvoeren’-discussie bereikte zijn climax met een rechtszaak tegen Staatsbosbeheer in april 2017. Om maatschappelijke draagkracht binnen een nieuw beleid beter te verwezenlijken hebben de Gedeputeerde Staten in november 2017 de commissie Van Geel opgericht^{1,2}.

Wel of niet ingrijpen?

De grote grazers zijn oorspronkelijk in de Oostvaardersplassen geïntroduceerd om het ‘grazige gebied’ te begrazen, zodat de grauwe ganzen dit gebied niet gaan bezetten. De populatie grazers deed dit echter zo goed, dat de populatiegrootte snel toenam en het gebied nu een open, vlak grasland is geworden waar nog maar enkele vogelsoorten gedijen. Door de grote begrazingsdruk ontstaat er snel een tekort aan gras, waardoor een deel van de populatie zal verhongeren totdat een natuurlijk evenwicht zich weer instelt⁴. Het is echter onbekend wanneer dit evenwicht zich zal instellen. Om een beeld te krijgen bij de draagkracht van het natuurgebied is er een zogenaamde nulmeting nodig. Hierbij wordt door

telling per soort grazer naar juiste aantallen, gemiddelde conditie, geboortes en geslachtsverhouding gekeken en op basis hiervan een advies voor het beheer opgesteld⁵. Het afgerasterde deel van het natuurgebied wordt beheerd volgens het ecologisch draagkracht model; dit model bepaalt het aantal dieren dat theoretisch in een gebied kan leven, zonder dat daar landbouw- of verkeersschade, dan wel gezondheidsproblemen ontstaan^{4,6}.

Ter discussie staat de status van de grote grazers; zijn deze dieren ‘gehouden’ of ‘niet-gehouden’? Wanneer de dieren als ‘gehouden’ worden geclassificeerd, is de Wet Dieren is van toepassing. Staatsbosbeheer is in dat geval eigenaar van de dieren in het natuurgebied en dient voor de dieren te zorgen². Het laten verhongeren van de dieren is in dat geval strafbaar op grond van verwaarlozing en dierenmishandeling. Wanneer we de dieren classificeren als ‘niet-gehouden’ is het op basis van de Nederlandse Wet Natuurbescherming verboden om wilde dieren bij te voeren wanneer het de stand van de populatie beïnvloedt. De Gedeputeerde Staten kunnen hier een uitzondering op maken wanneer het welzijn van de dieren in het geding is, bijvoorbeeld door voedseltekort. Op basis van de Wet Dieren zijn ook niet-gehouden dieren beschermd door het verbod op dierenmishandeling en zorgplicht voor hulpbehoevende dieren². In dit geval is het, afhankelijk van het vastgestelde beheer, wel of niet toegestaan om de dieren te laten verhongeren in de winterperiode.

Als reactie op de grote maatschappelijke onrust rondom dit vraagstuk heeft er een rechtszaak plaatsgevonden. Op 11 april 2017 heeft het Gerechtshof van Arnhem-Leeuwarden in een rechtszaak tussen Stichting Welzijn Dieren Oostvaardersplassen en

Staatsbosbeheer geoordeeld dat de grote grazers niet-gehouden dieren zijn, omdat zij niet onder volledige beschikkingsmacht van de mens staan. De dieren zijn niet-gehouden, omdat het type natuurgebied een ondergeschikte rol aan de mens toebedeelt. Toch zijn de grote grazers niet volledig wilde dieren, omdat zij ooit door de mens in het natuurgebied zijn uitgezet. Hierom heeft het Hof toegevoegd dat het volledig met rust laten van de dieren ook niet wenselijk is. De manier waarop dit gebeurt is aan Staatsbosbeheer, dat heeft gekozen een 'vroeg reactief beheer' uit te oefenen. Dit betekent dat dieren vroegtijdig worden afgeschoten om later onnodig lijden te voorkomen. Binnen dit beheer valt ook dat bijvoeren in de winter verboden is. Volgens het Gerechtshof is dit beide niet in strijd met de zorgplicht².

Nieuw beleid voor natuurbeheer

Op 25 april 2018 presenteerde de commissie Van Geel het rapport Advies Beheer Oostvaardersplassen, op basis waarvan op 11 juli 2018 een nieuw beleidskader is vastgesteld.

Hierin wordt de huidige situatie van het natuurgebied geschetst en worden aanbevelingen gedaan om het gebied in de toekomst zowel op het niveau van de natuur als op niveau van het beleid beter te laten functioneren.

Met deze kennis heeft de commissie van Geel het advies uitgebracht om:

- Meer prioriteit te geven aan de Natura 2000 plannen en 500 hectaren te vernatten, zodat er weer meer moerasgebied ontstaat in plaats van grasland.
- Een ander beleid ten opzichte van de grote grazers aan te nemen om het welzijn van de populatie te waarborgen. Dit is te realiseren door meer beschuttingsmogelijkheden te maken en de begrazingsdruk terug te brengen. Dit laatste moet vooral in het kader van de Natura 2000 plannen plaatsvinden. Hier dient nog verder onderzoek naar gedaan te worden.
- Aanvullend op de bovenstaande adviezen wordt er voorgesteld om het aantal dieren in 2018 drastisch terug te brengen; van 2260 dieren in 2018 naar 1100 in 2019, met een marge voor de natuurlijke groei

Figuur 2: De Oostvaardersplassen blijven volop in de media (bron: Zaanstadnieuws.nl)

van de populatie. Dit wordt ook wel een 'reset van de begrazingsdruk' genoemd.

- Vanaf 2019 moet er weer een vroeg-reactief beheer uitgevoerd worden om een plafond van 1500 grote grazers te behouden, zodat het probleem niet opnieuw gaat ontstaan. Het moet dan haalbaar zijn dat de dieren in de winter niet bijgevoerd hoeven te worden omdat 90% van de populatie een body-condition score van 4 of 5 heeft. Verdere besluitvorming dient op basis van monitoring van het gebied en wetenschappelijk onderzoek plaats te vinden.
- Staatsbosbeheer moet een proactieve wijze van communiceren ontwikkelen, om het publieke debat over natuurbeheer beter te faciliteren. Dit moet het maatschappelijk draagvlak voor het nieuw beleid gaan vergroten.
- De Oostvaardersplassen maken deel uit van het nog op te richten Nationaal Park Nieuw Land; een park bestaande uit de Oostvaardersplassen, Lepelaarsplassen, Marker Wadden en het Markermeer. Dit met als doel meer ruimte te bieden voor de natuur, waaronder de hongerige, grote grazers, en om de Natura 2000 doelen te behalen. Hier hoort dan ook een volledig nieuw beheerplan bij, wat nu in ontwikkeling is¹⁻⁷. Het Nieuw Park Nieuw Land kan als integraal kader voor de aanpak van natuur, landschap, toerisme, recreatie, communicatie en educatie rond het Oostvaardersplassengebied dienen. Hiervoor is een extra investering nodig buiten de €30 miljoen die er op dit moment is. Het gaat dan om een extra €15,9 miljoen.

Conclusie

De discussie gaat al ver terug en er zijn veel verschillende perspectieven op de kwestie. Hoe dan ook, uiteindelijk wil iedereen het verhongeren van de dieren voorkomen.. De adviezen van de commissie Van Geel ervoor om terug te keren naar een optimaal functionerend ecosysteem, zoals het in de jaren '90 was. Hierbij is hopelijk nog een belangrijke rol weggelegd voor menig diergeneeskundige.

Wat biedt de toekomst? De ontwikkeling van Nieuw Park Nieuw Land heeft veel potentie onder gunstige omstandigheden, met name voor het herstel van het unieke vogelgebied. Wellicht spreken we over een aantal jaar wel van het Kruger Park van Nederland als we het hebben over de Oostvaardersplassen.

Een belangrijke kanttekening is hierbij wel de grote bedragen die komen kijken bij het herstel. Hiervoor moet voldoende politiek en maatschappelijk draagvlak zijn om deze ontwikkeling ook tot een goed einde te brengen. Houd de media dus goed in de gaten, want we gaan de komende tijd zeker meer van de Oostvaardersplassen horen.

Referenties

1. Staatsbosbeheer, (2018), Dossier Oostvaardersplassen: <https://www.staatsbosbeheer.nl/over-staatsbosbeheer/dossiers/oostvaardersplassen-beheer>
2. Freriks, Prof. mr. A.A., (14 juni 2017) Advies juridisch kader initiatiefvoorstel 'Richtinggevende uitspraken Beleidskader beheer Oostvaardersplassen', Stateninformatie Flevoland
3. Rijksoverheid, (7 december 2017) Dierenwelzijn in de Oostvaardersplassen, Overeenkomst tussen de Staassecretaris van Economische Zaken en het College van Gedeputeerde Staten van de Provincie Flevoland,
4. Commissie Van Geel, (april 2018), rapport Advies Beheer Oostvaardersplassen, Provincie Flevoland
5. SGP Flevoland, (februari 2017), Richtinggevende uitspraken Beleidskader beheer Oostvaardersplassen, Initiatiefvoorstel Oostvaardersplassen aan de Provinciale Staten: <http://www.sgpflevoland.nl/nl/nieuws/tekstinitiatiefvoorstelovp>
6. Dekker, J.; Vreugdenhil, S. & Hollander, H., (7 december 2015), Is er een rol voor draagkrachtmodellen in reewildbeheer?, Zoogdierverseniging: <https://www.zoogdierverseniging.nl/er-een-rol-voor-draagkrachtmodellen-reewildbeheer>
7. Provincie Flevoland, (2018), Nationaal Park Nieuw Land: <https://www.flevoland.nl/dossiers/nationaal-park-nieuw-land>
8. Raad voor Dierenaangelegenheden: Oostvaardersplassen 1996; Wintersterfte Oostvaardersplassen '98-'99 1999; Wintersterfte 2004-2005 van grote grazers in de Oostvaardersplassen 2005; Dierenwelzijn bij herplaatsing grazers Oostvaardersplassen 2018. www.rda.nl
9. Standpunten Oostvaardersplassen: www.knmvd.nl/?s=Oostvaardersplassen KNMvD

Aantal vogels & grote grazers in het Oostvaardersplassengebied

Edelherten
tussen de **3150-3200**

Konikpaarden
tussen de **1350-1400**

Heckrunderen
tussen de **235-255**

Vogelsoorten
tussen de **100-120**

- Moeras
- Grazig gebied
- Bosrijk gebied

Figuur 3: Omvang van de Oostvaardersplassen (bron: Staatsbosbeheer)